

El jaciment prehistòric de Can Crispins i l'Aurinyacià de Catalunya

NARCÍS SOLER I MASFERRER

Fa pocs anys, en el número 2 d'aquesta mateixa revista Cypsela (Soler, 1977), presentàvem el jaciment a l'aire lliure de Can Crispins (Llagostera, El Gironès). Aquest jaciment ens interessa des de fa molt de temps, i després d'aquella primera publicació, ens ha continuat ocupant.

No repetirem aquí reflexions que ja exposàrem el 1977, ni tampoc hi afegiríem res més, sinó fos pel fet que podem aportar noves dades que creiem d'interès i que volem suggerir una nova ubicació cronològica i cultural per una bona part de les troballes fetes en aquest jaciment, corregint, esperem que ara amb encert, la cronologia i els paral·lismes que allí aportàvem.

LES NOVES TROBALLES

La prospecció en superfície de Can Crispins ha continuat, i són moltes les troballes, essencialment d'indústria lítica, que cal acumular al nostre estudi. Al 1977 estudiàvem 1441 fragments d'indústria lítica tallada, dels quals 269 eren útils que tenien cabuda en la llista tipològica de G. Laplace (1972), repartits en la col·lecció que guarda Esteve Fa (CR-1 a CR-790), i en les recollides per Francesc Vergés (CCV-1 a CCV-634) i Josep Planella (CCP-1 a CP-14). En el moment que vam tancar l'actual inventari, que ha proporcionat els percentatges que presentarem, havíem numerat 2.241 objectes tallats, entre els quals hi ha 422 útils. Tampoc aquest inventari no està estrictament al dia, ja que les troballes són contínues. Actualment, al desembre de 1981, l'estat de les col·leccions és el següent:

Col·lecció Francesc Vergés	CCV-1 / CCV-1271
Col·lecció Esteve Fa	CR-1 / CR-950
Col·lecció Josep Planella	CCP-1 / CCP-312
Col·lecció Néstor Sanchiz	CCN-1 / CCN-59

Les troballes més recents, que no estan comptades en els percentatges, i que com és natural, ben poc els farien variar, de la mateixa manera

que ben poc varien els actuals respecte als de 1977, estan reflexades en les làmines que aquí presentem, que estan al dia, i que comprenen la major part dels útils o peces interessants i inèdites, que no eren conegudes al 1977. A l'igual que en el nostre anterior treball, ens plau agrair a tots els benèvolos llagosterencs esmentats el que hagin permès l'estudi dels materials que han recollit pacientment en els camps de Can Crispins, i els de tants d'altres jaciments de les rodalies de Llagostera que algun dia haurem de publicar, i les atencions que des de fa tants anys en rebem. I ens cal fer vots perquè el projecte d'unes sales d'exposició permanent tiri endavant, i aviat puguin realitzar el desig de dipositar llurs col·leccions en aquest Museu Municipal de Llagostera, on s'exposarien els més interessants dels materials de Can Crispins.

Tot seguit donem els percentatges dels útils, acumulant a les troballes anteriors a 1977 les més recents, encara que no en llur totalitat, com ja hem dit. Cap dels grups ni ordres tipològics no ha experimentat una variació superior al 2 %, excepte l'ordre dels burins, que eren el 10,7 % al 1977, i ara n'hi hem trobat un 14,05 %. A l'igual que al 1977, hem seguit la llista tipològica de Georges Laplace (1972).

Can Crispins (Llagostera - El Gironès).

RESUM DE LA INDÚSTRIA LÍTICA

1. ORDRE DELS SIMPLES (43,31%) I SOBREELEVATS (25,85%)	305 (69,16%)
A) <i>Grup de les rascadores</i>	77 (17,46%)
R11 Rascadora marginal	23
R21 Rascadora lateral	31
R23 Rascadora latero-transversal	2
R24 Rascadora circular	1
RASCADORES CARENADES 4,53%	
R31 Rascadora marginal sobre escla gruixuda	2
R321 Rascadora carenada lateral	17
R323 Rascadora carenada latero-transversal	1
B) <i>Grup de les puntes</i>	5 (1,13%)
P1 Punta marginal	1
P21 Punta simple	3
P3 Punta carenada	1
C) <i>Grup dels raspadors</i>	150 (34,01%)
G11 Raspador frontal simple	28
G12 Raspador frontal amb retoc lateral	28
G13 Raspador circular	1
G21 Raspador de morro ogival	5
G22 Raspador de morro destacat	6
RASPADORS CARENATS 18,59%	
G311 Raspador frontal carenat	43
G312 Raspador frontal carenat amb retoc lateral	19
G313 Raspador carenat circular	1
G321 Raspador carenat de morro ogival	7
G322 Raspador carenat de morro destacat	12
D) <i>Grup dels denticulats</i>	73 (16,55%)
D11 Denticulat marginal	9
D12 Osca marginal	1
D13 Rascadora denticulada marginal	15
D14 Punta denticulada marginal	1
D21 Osca retocada	14
D22 Espina	3
D23 Rascadora denticulada	15
D25 Raspador denticulat	2
DENTICULATS CARENATS 2,94%	
D323 Rascadora denticulada carenada	1
D325 Raspador denticulat, carenat	12
2. ORDRE DELS ABRUPTES	49 (11,11%)
A) <i>Grup dels abruptes</i>	7 (1,58%)
A1 Abrupte marginal	1
A2 Abrupte	6
B) <i>Grup de les truncadures</i>	7 (1,58%)
T11 Truncadura marginal	1
T21 Truncadura normal	2
T22 Truncadura obliqua	4
C) <i>Grup dels becs</i>	6 (1,36%)
Bc1 Bec-truncadura	4
Bc2 Bec-punta de dors	2
D) <i>Grup de les puntes de dors</i>	5 (1,13%)
PD21 Punta de dors parcial secant	2
PD22 Punta de dors parcial tangent	2
PD23 Punta de dors total	1

E) Grup de les làmines de dors	19 (4,30%)
LD11 Lamineta de dors marginal	2
LD12 Lamineta de doble dors marginal	4
LD21 Lamineta de dors	11
LD22 Lamineta de doble dors	1
LD32 Lamineta de dors pedunculada	1
F) Grup de les bitruncadures	5 (1,13%)
B221 Bitruncadura triangular oclusa	1
BT32 Bitruncadura trapezoidal oberta	3
BT33 Bitruncadura romboïdal	1
3. ORDRE DELS PLANS	13 (2,94%)
A) Grup dels foliacis	13 (2,94%)
F1 Peça foliàcea	3
F314 Punta foliàcea bifacial i bilateral	4
F323 Peça foliàcea bifacial, bilateral i pedunculada	5
F324 Peça foliàcea bifacial, bilateral i geomètrica	1
4. ORDRE DELS BURINS	62 (14,05%)
A) Grup dels burins	62 (14,05%)
B11 Burí sobre pla natural	11
B12 Burí sobre trencat	13
B21 Burí de cop lateral sobre retoc transversal	11
B22 Burí de cop lateral sobre retoc lateral	6
B31 Burí de cops laterals	12
B32 Burí de cops latero-transversals	5
B432 Burí de cops latero-transversals sobre retoc de parada.	3
5. ORDRE DELS ESCATATS	12 (2,72%)
A) Grup dels escatats	12 (2,72%)
E1 Peça escatada	12
TOTAL DE TIPUS PRIMARIS	441
ÚTILS DOBLES	19
Perforador doble	1
Raspador doble	11
Raspador-burí	2
Burí doble	5
Llurs percentatges han estat acumulats en els dels tipus primaris corresponents.	
TOTAL D'ÚTILS	422
Nuclis	56
Ascles	954
Ascles de talla i esquerdisos	654
Fragments de làmina i làmines	17
Laminetes i fragments de lamineta	125
Còdols tallats i fragments de còdol	7
Boles polièdriques	2
Pic en sílex	1
Gran ascla tallada bifacialment	1
Probables pedres de fusell	2
TOTAL D'INDÚSTRIA LÍTICA TALLADA	2241
Destrals polimentades	6
Còdols polimentats i percutors	12
Molins barquiformes	10

UNA NOVA INTERPRETACIÓ

Al 1977 pensàvem que la major part de la indústria lítica de Can Crispins es podia referir a un sol període prehistòric, del Neolític Final o dels inicis de l'Edat del Bronze, i que les intrusions anteriors o posteriors haurien estat poques i de bon destriar. Era aquesta una hipòtesi agosarada, que obligava a pensar que un elevat percentatge de raspadors (35,6 %), dels quals més de la meitat eren carenats, i un percentatge notable de burins (10,7 %), es podien explicar en l'època indicada. Per basar aquesta hipòtesi aportàvem paral·lels que en aquell moment creïem convincents.

Avui aquesta hipòtesi només la mantenim per una petita part de la indústria lítica. De fet, encara alguns nous elements la venen a confirmar. S'han recollit trapezis amb retoc abrupte, de tipus variats, una punta triangular i una bona diversitat de puntes amb retoc pla, algunes de tipus ben interessants (fig. 17). Concretament la punta en forma de triangle rectangle, amb retoc bifacial de tendència plana (fig. 17, n.º 8), recorda tipus semblants del mesolític de Grotte Gazel (Sallèles-Cabardès, Llenguadoc) (Guilaine, 1973, 1975). Aquestes puntes, al Perigord, apareixen juntes amb les puntes de peduncle i aletes en el Tardenosià III, en un moment paralelitzable amb el Neolític recent (Cauvin, 1971, pàg. 63). Una punta bifacial, amb alerons incipients (fig. 17, n.º 1), recorda les puntes solutrianes de «tipus català» del Cau de les Goges de Sant Julià de Ramis (M. Pallarès i P. Wernert, 1920), però també algunes de la cova de Les Encantades de Martís a Esponellà, que poden ésser del Calcolític o dels inicis de l'Edat del Bronze, i té un paral·lel força exacte en una punta del jaciment calcolític de la Grotte de Prével, a Montclús (Llenguadoc) (Escalon de Fonton, 1963, fig. 41).

S'han recollit també a Can Crispins tres destrals polimentades més, dues d'elles de petites dimensions (fig. 18, n.ºs 1-3). Aquests elements se sumen als publicats al 1977, entre el quals, a més de trapezis i puntes de fletxa amb retoc pla, destacaven les destrals polimentades i nombrosos molins de mà, de tipus barquiforme, i alguns fragments de ceràmica. Així doncs, podem seguir mantenint que Can Crispins fou ocupat en un moment entre el Neolític Mitjà i el Bronze Antic, probablement Calcolític, pel qual havíem apuntat una cronologia entre el 2700 i el 1800 a.C.

Ara, però, no creiem que aquesta hipòtesi pugui explicar, ni de bon tros, la totalitat de la indústria lítica de Can Crispins. Pensem que a Can Crispins hi va haver un altre moment d'ocupació, més important que el que portem dit, que cal atribuir a l'Aurinyacià, la primera de les cultures del Paleolític Superior que es pot senyalar amb

seguretat a Catalunya. Després d'haver estudiat el jaciment de Can Crispins, ens havíem ocupat de dibuixar i inventariar en detall els jaciments del Paleolític Superior de Serinyà. Allí poguérem comprovar la similitud tecnològica i tipològica de l'Aurinyacià del Reclau-Viver i de l'Arbreda amb la indústria de Can Crispins, cosa que hem pogut seguir comprovant en les recents excavacions de l'Arbreda, que en els últims anys s'han realitzat en nivells aurinyacians. Així, tan punt aparegué publicat l'article sobre Can Crispins, al 1977, ens adonàrem de l'error comès, que les noves troballes no han fet sinó confirmar. N'hem donat ja compte en altres ocasions, i algun autor se n'ha fet ressò (Soler, 1979, 1981; Aparicio, 1979, pàgina 23). Aquests errors, que, com hem dit, afecta a la major part de la indústria lítica de Can Crispins, és el que aquí voldríem rectificar.

L'errònea atribució de Can Crispins a una època avançada no és única al Nord de Catalunya. També alguns jaciments de superfície que aportàvem al 1977, creient que venien a reforçar la nostra hipòtesi, com el de Cal Coix a Maçanet de la Selva (Riuró, 1954; Oliva, 1959; Pericot i Oliva, 1952), atribuït al començament de l'Edat dels Metalls, i d'altres d'importància menor a les rodalies de Llagostera (N. Soler i E. Fa, 1976), tenen indubtablement un fort percentatge d'indústria aurinyaciana.

El sílex de Can Crispins, i en general el sílex dels jaciments amb indústria lítica del Nord de Catalunya, on aquesta matèria prima per a la fabricació d'útils és escassa, és de procedència diversa, i sortit de nòduls petits, amb grans diferències en la coloració i la patina. Aquesta última els afecta més o menys segons quina sigui la naturalesa del sílex. Per tant, el que els fragments lítics estiguin més o menys patinats només dona un indicatiu, però no un criteri segur per a distingir una indústria vella d'una que no ho sigui tant. Així, al costat de puntes de fletxa pedunculades molt patinades n'hi ha d'altres que ho estan poc. A Can Crispins, on els camps conreats han estat prospeccionats amb especial intensitat, s'hi han recollit alguns útils, molt pocs, que pel material amb què han estat tallats i per llur tipologia i patina es pot pensar que són del Paleolític Inferior o Mitjà (fig. 2, n.º 1; fig. 3, n.ºs 3, 4, 5; figura 13, n.º 10). Aquest tipus de troballes és habitual a les rodalies de Llagostera. També s'han recollit a Can Crispins materials més recents que no els Neolítics o de l'Edat del Bronze, com alguns pedrenyals d'arma de foc que publicarem al 1977, o altres troballes habituals en els camps de conreu. Són poques i de bon destriar.

Més dificultats, i aquestes potser insalvables, presenta el distingir la indústria aurinyaciana de la del Neolític Final o Calcolític. A aquesta última atribuïm les destrals polimentades, les puntes

de fletxa amb retoc pla i els trapezis o puntes de fletxa amb retoc transversal. No creiem que superi el 10 % del total de la indústria tallada, i afecta sobretot els percentatges d'abruptes i de foliacis. La resta de la indústria seria majoritàriament aurinyaciana. Els percentatges que hem donat i que manejarem són del total de la indústria, com férem al 1977.

LA HIPÒTESI AURINYACIANA

Fins fa poc, l'Aurinyacià només era citat a Catalunya al Reclau-Viver (Serinyà), on recentment ha estat revisat per nosaltres (Soler, 1981), a la Cova de l'Arbreda (Soler, 1979 a) i a l'Abric Romani (Capellades, Anoia) (Laplace, 1962). La seva presència ha estat insinuada també en unes troballes molt pobres de Bellaterra (E. Carbonell i R. Marcet, 1978). Pensem actualment que als jaciments amb estratigrafia (Cova del Reclau-Viver, Cova de l'Arbreda i Abric Romani) que contenen Aurinyacià, s'hi poden afegir alguns jaciments de superfície, entre els quals el més notori és el de Can Crispins.

L'Aurinyacià és, des del punt de vista industrial, l'associació d'uns determinats tipus d'útils més o menys típics en unes proporcions característiques, que varien en els diferents jaciments, però que tenen uns trets que se solen mantenir. Entre els útils lítics característics de l'Aurinyacià, que són els únics que aquí ens poden interessar, ja que l'aciditat dels terrenys de Can Crispins no ha permès de conservar cap resta de la indústria òssia, es solen senyalar els raspadors carenats i els raspadors de morro, aquests últims també fets sovint sobre ascles gruixudes, els burins de cops transversals múltiples, aturats per un retoc de parada, anomenats burins arquejats, les làmines amb un retoc simple, continuat, profund i escamós, anomenades làmines aurinyacianes, així com llur retoc se sol anomenar retoc aurinyacià, o que quan aquest retoc senyala en les làmines osques bilaterals, s'anomenen aleshores làmines estrangulades, i finalment, les petites laminetes de dors amb retoc semiabrupte, el qual sovint és doble i altern, anomenades laminetes Dufour.

Tots aquests útils són presents a Can Crispins, on fins hi tot entre les noves troballes hi ha una làmina (fig. 1, n.º 1) que mereix el nom de làmina aurinyaciana estrangulada, útil que per primera vegada veiem en un jaciment aurinyacià de Catalunya. Per regla general, les làmines aurinyacianes falten en els nostres jaciments, perquè aquests en molts aspectes són originals i diferents dels jaciments aurinyacians clàssics d'Aquitània. Com hem vist a la llista tipològica, els raspadors carenats i de morro, d'execució excellent, més que no en cap altre jaciment aurinyacià de Catalunya, hi són àmpliament representats. També hi ha burins de cops latero-transversals, entre els quals alguns porten retoc de parada dels cops transversals.

Potser més significativa és la presència de laminetes amb retoc semiabrupte i altern, algunes de les quals són típiques laminetes Dufour. De

fet, ja n'havíem publicat algunes sense reconèixer-los el valor com a fòssil director de l'Aurinyacià (Soler, 1977, fig. 16, n.ºs 4, 9 i 14). Entre les noves troballes hi tornen a figurar (fig. 16, n.ºs 4 i 6; fig. 1, n.º 7). Si bé a Can Crispins no hi tenen els percentatges importants a què arriben al Reclau-Viver i a l'Arbreda, la seva sola presència és molt indicativa. Llurs petites dimensions en fan difícil la recollecció en superfície, i fins i tot en un jaciment *in situ* si no es garbellen les terres en aigua. En les nostres excavacions a l'Arbreda, en el nivell que correspon a l'Aurinyacià evolucionat, hem trobat laminetes i puntes de dors abrupte o semiabrupte de dimensions increïblement reduïdes i en nombre tal que llur percentatge supera el de qualsevol altre grup tipològic.

Així, doncs, des del punt de vista dels fòssils directors, a la indústria de Can Crispins hi són presents tots aquells més indicatius de l'Aurinyacià. Sonnevill-Bordes (1958-1959, pàgs. 425-432) ha senyalat unes relacions entre els percentatges dels diversos útils que contenen els jaciments aurinyacians del Perigord, relacions que per regla general es solen mantenir en els jaciments aurinyacians:

— L'índex de raspador és sempre elevat o molt elevat, i domina quasi constantment l'índex de burí.

— L'índex de burí varia molt, i les seves variacions tenen significació evolutiva. Llevat d'alguns casos, sempre és inferior a l'índex de raspador.

— L'índex de burí diedre domina sempre, i àmpliament, l'índex de burí sobre truncadura retocada.

Aquestes condicions, pròpies dels jaciments clàssics del Perigord, són complertes àmpliament per Can Crispins, amb més fidelitat que no ho fa la indústria dels estrats indubtablement aurinyacians dels jaciments de Serinyà.

L'Aurinyacià, com a associació tipològica força uniforme, ocupa un llarg període del Paleolític Superior, entre el 34.000 i el 25.000 a.C. S'entén de Gibraltar fins a l'Àsia Menor, passant per Europa Central i Rússia meridional (Delporte, 1970, pàg. 138). L'Aurinyacià típic es troba des d'Espanya a Bèlgica. També, amb tots els seus elements, en el jaciment de Kostienki I. Amb puntes òssies de base fesa, un dels seus fòssils directors més clars, i amb un conjunt lític no tan ric, a Itàlia i a Europa Central. Indústries semblants, i d'un moment contemporani, es troben també al Pròxim Orient (Leroi-Gourhan i altres, 1972, pàgines 48-49).

Al Perigord l'evolució de l'Aurinyacià sembla caracteritzar-se per la progressiva disminució de les làmines aurinyacianes i per l'augment dels burins, entre els quals especialment creix el percentatge dels arquejats, i dels raspadors aurinyacians, sobretot dels raspadors de morro. A Catalunya creiem poder senyalar una evolució que passa per la disminució de les rascadores i l'augment del percentatge de raspadors aurinyacians, tant dels carenats com dels de morro, i dels burins.

Al Reclau-Viver hi hem distingit un Aurinyacià molt antic, que hem anomenat Aurinyacià Arcaic o 0, al qual es superposa un Aurinyacià clàssic que, si seguíssim la periodització de Peyrony pel Perigord, podríem anomenar Aurinyacià I, ja que presenta puntes de base fesa (Soler, 1981). A l'Arbreda, a un probable Aurinyacià 0 es superposa un Aurinyacià evolucionat (II o III de la seqüència de Peyrony, ja que conté atzagaies losàngiques). Alguns jaciments de superfície, com Cal Coix (Maçanet de la Selva) o Bruguera (Llagostera), amb un percentatge de burins anormalment alt, que supera el dels altres grups tipològics, i on hi figuren bons burins de cops latero-transversals amb retoc de parada, podrien representar estadis més evolucionats de la seqüència aurinyaciana, o, simplement, una fàcies distinta a la de Can Crispins o la de Serinyà.

Can Crispins, amb una indústria aurinyaciana clàssica, té més burins que no l'Aurinyacià del Reclau-Viver i menys que l'Aurinyacià del Sector Alfa de l'Arbreda. Des d'aquest punt de vista podríem situar el jaciment aurinyacià de Can Crispins en un moment anterior al que representa l'Aurinyacià evolucionat de l'Arbreda. En canvi, té menys rascadores i més raspadors, cosa que indicaria un moment posterior. En realitat, no interessa afinar massa la comparació, ja que les condicions de l'excavació dels jaciments de Serinyà i de la recollida dels materials a Can Crispins fan que els percentatges no siguin del tot fiables. A Serinyà reflexen una mescla d'indústries aurinyacianes, i a Can Crispins tenim el

problema de la barreja amb una indústria més recent.

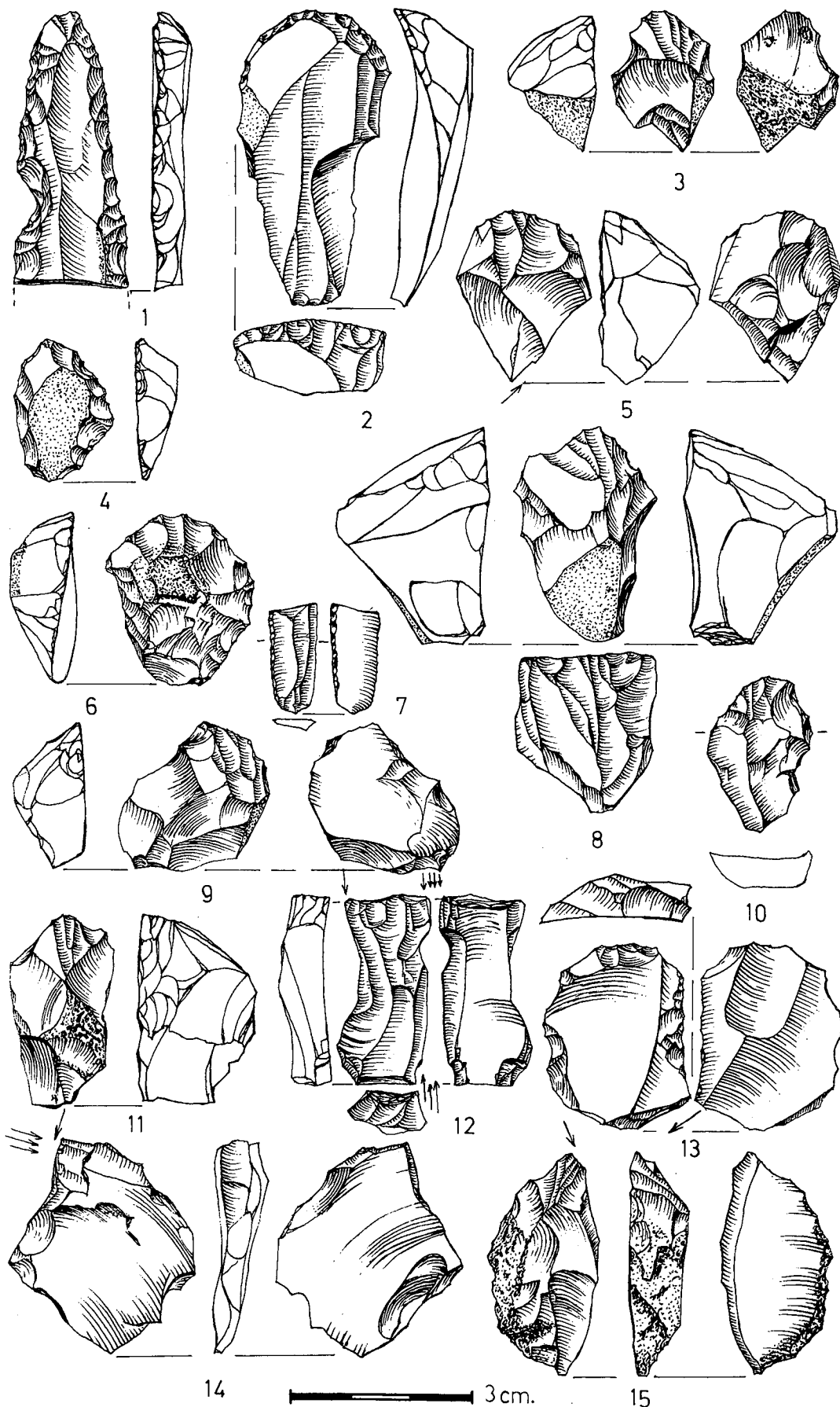
	Reclau-Viver	Can Crispins	L'Arbreda Sec. Alfa
Rascadores	32,2 %	17,46 %	25,27 %
Rascadores carenades	4,12 %	4,53 %	5 %
Raspadors	18,8 %	34,01 %	24,20 %
Raspadors carenats	8,24 %	18,59 %	15 %
Burins	7,43 %	14,05 %	23,74 %

CONCLUSIONS

Creiem que al jaciment de superfície de Can Crispins s'hi poden senyalar dos moments d'ocupació prehistòrica. Un d'ells hi ha deixat una indústria que es pot relacionar amb un Aurinyacià clàssic i especialment amb l'Aurinyacià de la Cova de l'Arbreda a Serinyà. Més tard, seria ocupat durant el Calcolític i es sumaria a la indústria aurinyaciana la d'aquesta segona ocupació, que és poc nombrosa i no sempre es pot diferenciar de la primera. El lloc de Can Crispins és ric en aigua en una zona que n'és faltada. Això explicaria aquestes ocupacions i d'altres de les que només n'hi ha indicis, i el que avui dia encara estigui habitada la casa de pagès que dona nom al jaciment, quan per regla general totes les d'aquesta part de la Serralada Litoral han estat abandonades.

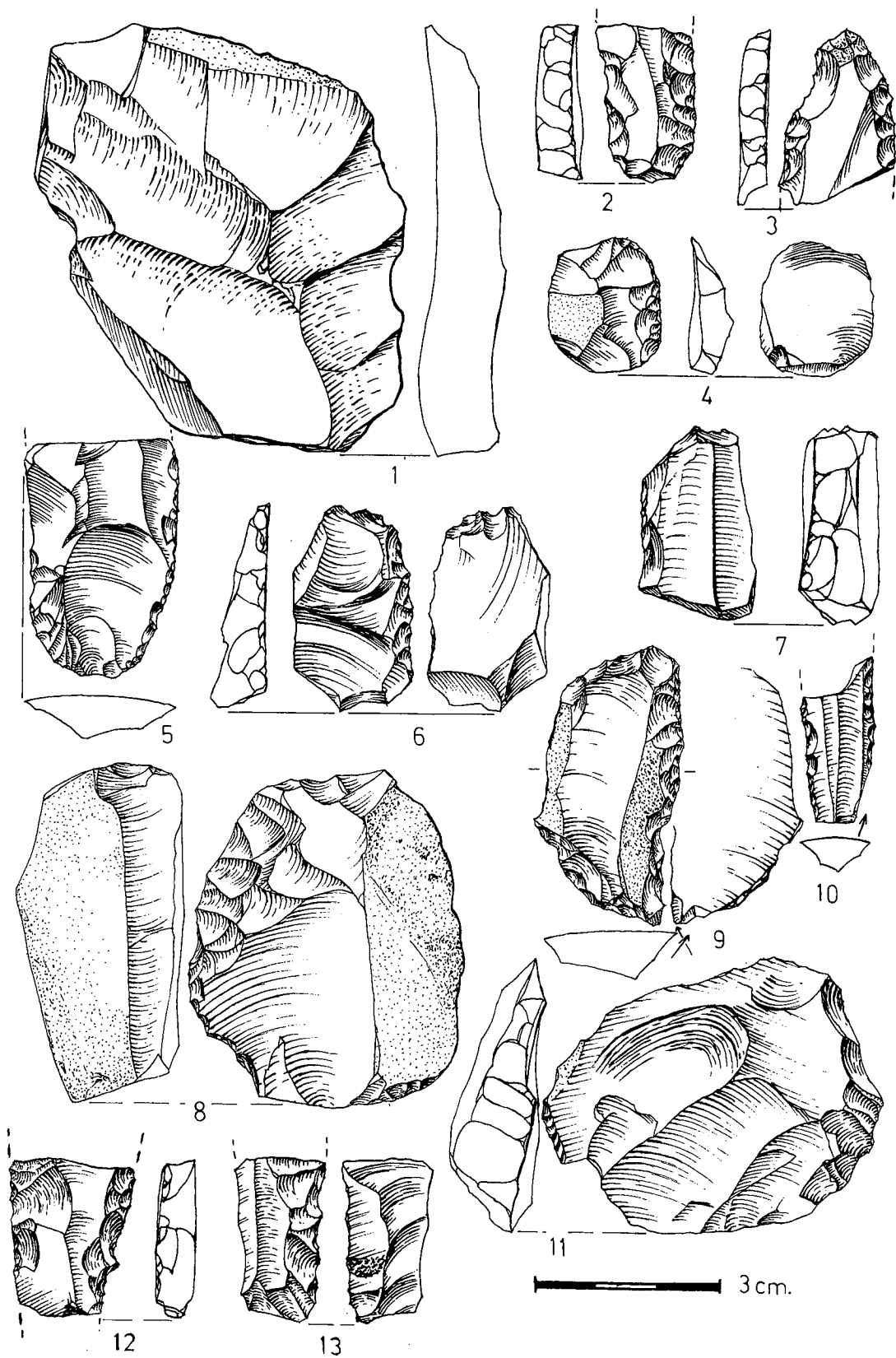
BIBLIOGRAFIA

- APARICIO PÉREZ, José (1979): *El Mesolítico en Valencia y en el Mediterráneo Occidental*. Serie de Trabajos Varios, n.º 59, Servicio de Investigación Prehistórica de la Diputación Provincial de Valencia, 297 pàgs., 57 figs. i V làms.
- CARBONELL, Eudald, i MARCET, Roger (1978): *Troballes paleolítiques a Bellaterra*, Informació Arqueològica, n.º 26, pàgs. 3-4 amb 1 fig.
- DELPORTE, Henri (1970): *Le passage du Mousterien au Paléolithique Supérieur*, L'Homme de Cro-Magnon. Anthropologie et Archéologie: 1869-1968, Centre de Recherches Anthropologiques, Préhistoriques et Ethnographiques, Paris, pàgs. 129-139 amb 3 figs.
- ESCALON DE FONTON, Max (1963): *Informations archéologiques de la Circonscription de Montpellier*, Gallia-Préhistoire, t. VI, Paris, pàgs. 235-273, amb 50 figs.
- GUILAINE, Jean (1973): *Pointes triangulaires du Mésolithique languedocien*, Estudios dedicados al Dr. Prof. Luís Pericot, Instituto de Arqueología y Prehistoria, Universidad de Barcelona, Publicaciones eventuales, n.º 23, pàgs. 77-81, amb 2 figs.
- GUILAINE, Jean (1975): *Un horizon mésolithique récent à la Grotte Gazel en Languedoc*, Epipaléolithique méditerranéen, Actes du Colloque d'Aix-en-Provence, C.N.R.S., Paris, pàgs. 53-59, amb 2 figs.
- LAPLACE, Georges (1962): *Le Paléolithique Supérieur de l'Abri Romani*, L'Anthropologie, t. 66, 1962, pàgs. 36-43.
- LAPLACE, Georges (1972): *La typologie analytique et structurale: base rationnelle d'étude des industries lithiques et osseuses*, Actes du Colloque National du C.N.R.S. sur les «Banques de Données Archéologiques», Marseille, 1972. Paris, 1974, pàgs. 9-143.
- LEROI-GOURHAN, André, i altres (1972): *La Prehistoria*. Ed. Labor, Col. Nueva Clío, Barcelona, 331 pàgs., amb 54 figs.
- OLIVA PRAT, Miguel (1959): *Actividades de la Delegación de Excavaciones y del Servicio Provincial de Investigaciones Arqueológicas, Conservación y Catalogación de Monumentos de la Excma. Diputación de Gerona en 1959*, Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XIII, pàgs. 365-389, 34 figs., i VIII làms.
- PALLARÉS, Maties, i WERNERT, Paul (1920): *El Soltrià de Sant Julià de Ramis: El Cau de les Goges*, Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, Vol. VI, 1915-1920, pàgs. 425-444, amb 46 figs.
- PERICOT, Luís, i OLIVA, Miguel (1952): *Actividades de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona en 1952*, Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, VII, pàgs. 355-364, i II làms.
- RIURO, Francisco (1954): *La estación-taller al aire libre de Cal Coix*, Ampurias, XV-XVI, 1953-1954, pàgs. 307-315, amb 5 figs.
- SOLER I MASFERRER, Narcís (1977): *El jaciment prehistòric de Can Crispins*, Cypsela, II, Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, pàgines 7-47, amb 26 figs.
- SOLER I MASFERRER, Narcís (1979 a): *La seqüència estratigràfica de la Cova de l'Arbreda (Serinyà, Girona)*, Actas de la IV Reunión del Grupo de Trabajo del Cuaternario, Banyoles, pàgs. 223-232, amb 5 figs.
- SOLER I MASFERRER, Narcís (1979 b): *L'Aurinyacià al Nord de Catalunya*, Informació Arqueològica, n.º 30, Barcelona, Institut de Prehistòria i Arqueologia, pàgina 174.

FIGURA 1

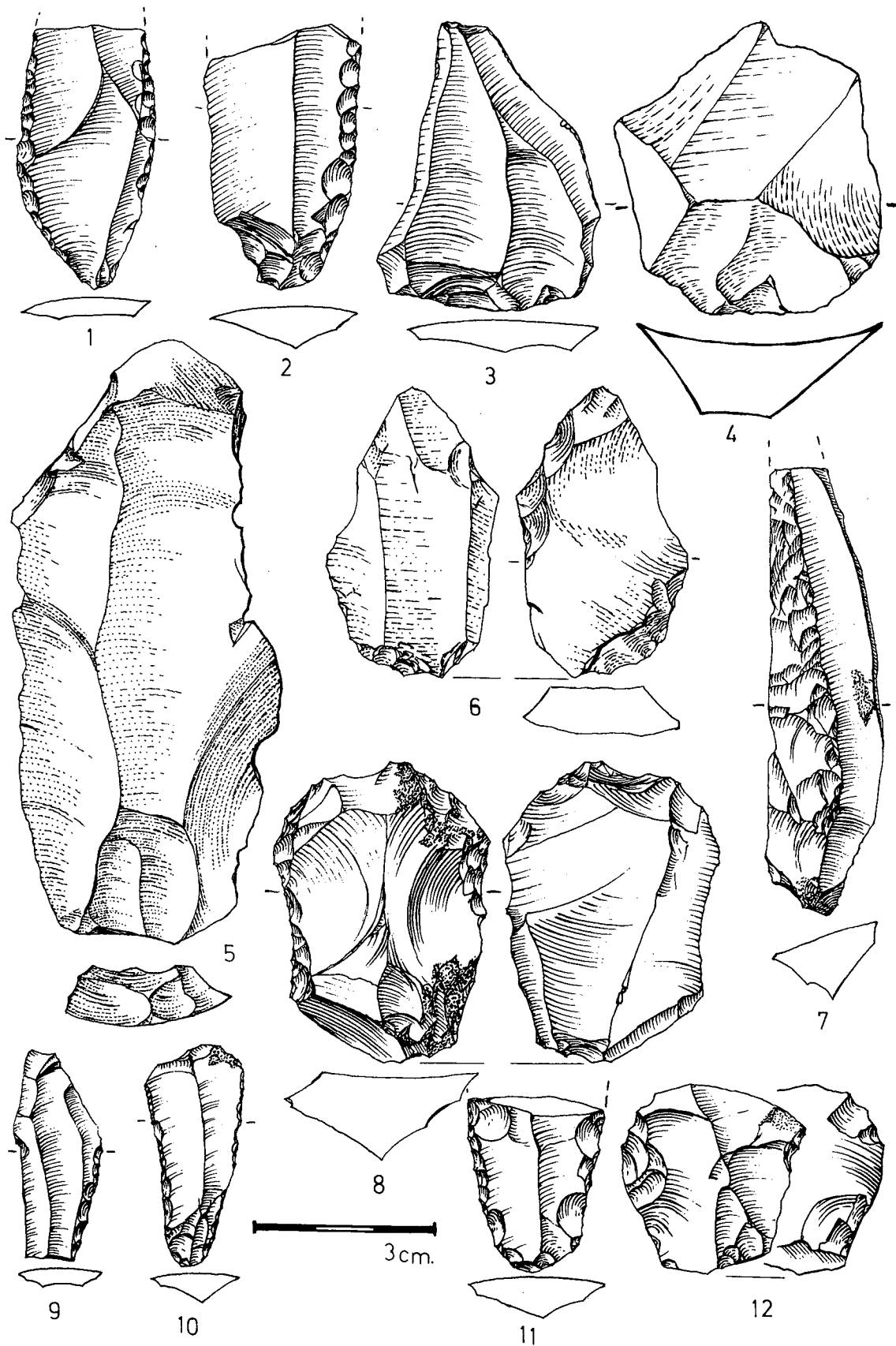
1. CCP-783. Raspador ogival amb retoc lateral (raspador sobre làmina aurinyaciana estrangulada). — 2. CCV-1262. Raspador frontal sobre làmina. — 3. CCP-776. Raspador de morro carenat. — 4. CCP-780. Raspador de morro ogival. — 5. CCP-775. Raspador frontal carenat oposat a burí sobre pla natural. — 6. CCV-1259. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 7. CCP-785. Lamineta de doble dors marginal (lamineta Dufour). — 8. CCP-781. Raspador de morro, carenat. — 9. CCP-778. Raspador de morro, carenat. — 10. CCP-782. Raspador de morro. — 11. CCV-1265. Raspador denticulat, carenat. — 12. CCP-771. Burí múltiple de cops laterals sobre retoc transversal o nuclí exhaurit. — 13. CCV-1261. Raspador frontal oposat a burí de cops transversals sobre retoc lateral. — 14. CCP-773. Burí de cops latero-transversals amb retoc de parada. — 15. CCP-770. Raspador ogival complementat amb un burí pla de cop lateral sobre retoc lateral.

FIGURA 2

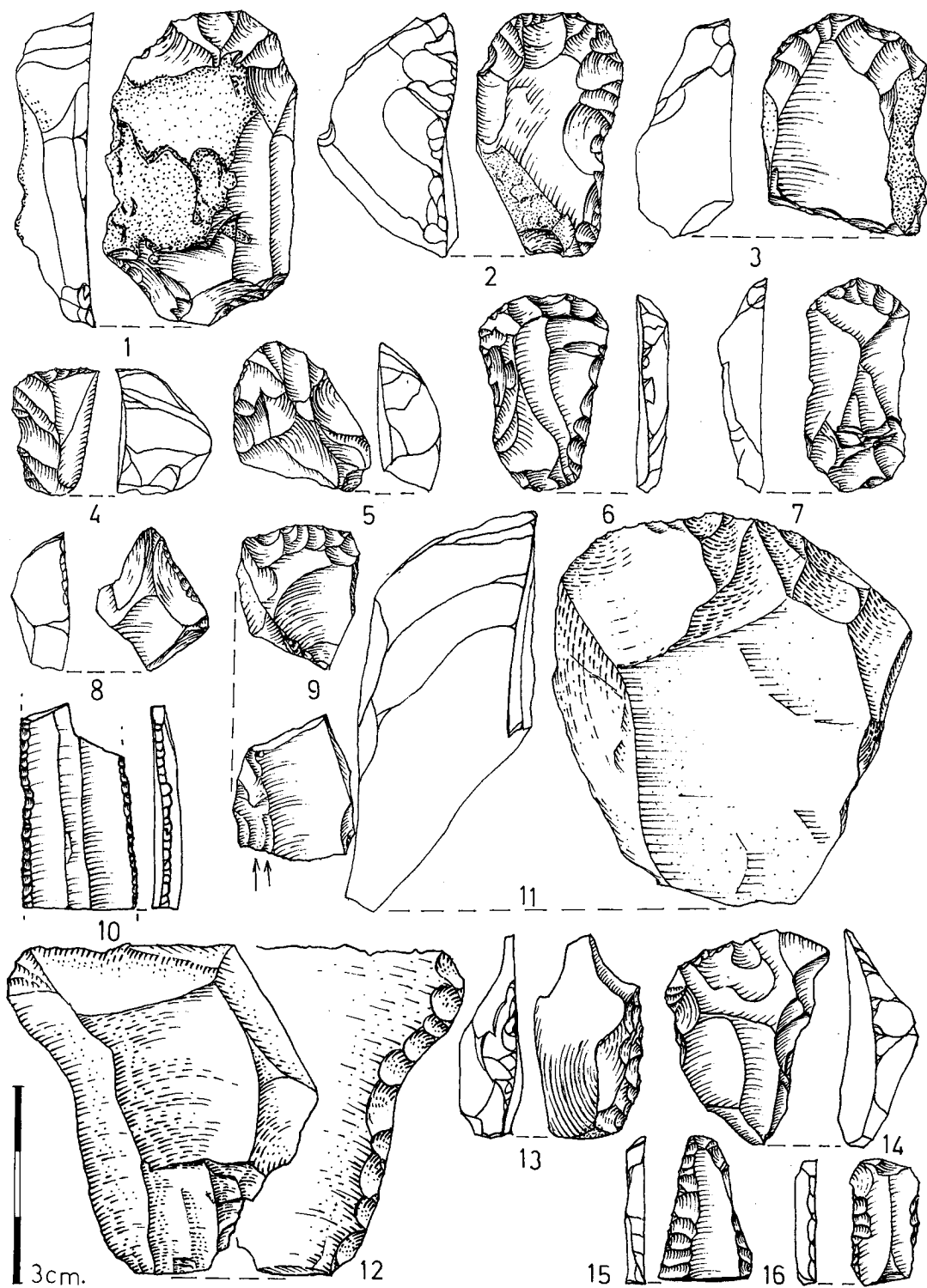
1. CCV-1032. Esclat levallois. — 2. CCP-151. Rascadora bilateral carenada. — 3. CCP-143. Rascadora bilateral. — 4. CCP-53. Rascadora lateral. — 5. CCP-127. Rascadora marginal lateral. — 6. CCV-1033. Rascadora lateral carenada sobre esclat escatat. — 7. CCP-296. Rascadora lateral carenada. — 8. CCV-1130. Rascadora lateral carenada. — 9. CCP-486. Raspador de morro, oposat a burí de cops latero-transversals. — 10. CCP-487. Rascadora bilateral sobre làmina. — 11. CCV-1129. Rascadora lateral. — 12. CCV-1269. Rascadora bilateral. — 13. CCV-1275. Rascadora lateral.

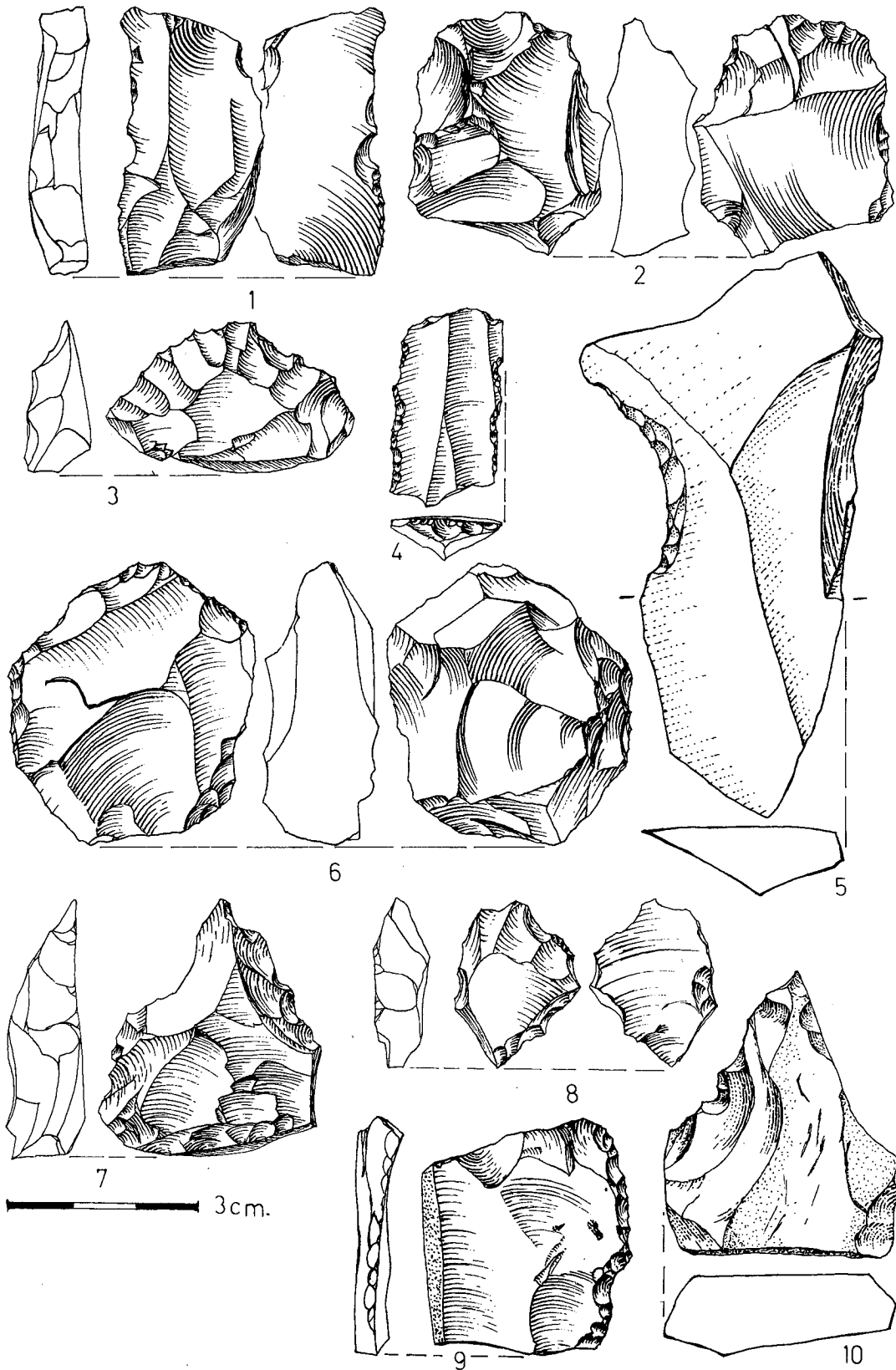
FIGURA 3

1. CCP-460. Rascadora bilateral. — 2. CCV-1124. Rascadora lateral. — 3. CCP-516. Esclat. — 4. CCV-1172. Esclat levallois. — 5. CCV-1247. Gran lâmina. — 6. CCV-1251. Rascadora denticulada. — 7. CCP-755. Lâmina amb cresta. — 8. CCP-767. Rascadora lateral sobre peça escatada. — 9. CCV-1258. Rascadora marginal sobre lamineta. — 10. CCP-754. Rascadora marginal bilateral. — 11. CCV-1267. Rascadora bilateral. — 12. CCP-757. Rascadora lateral.

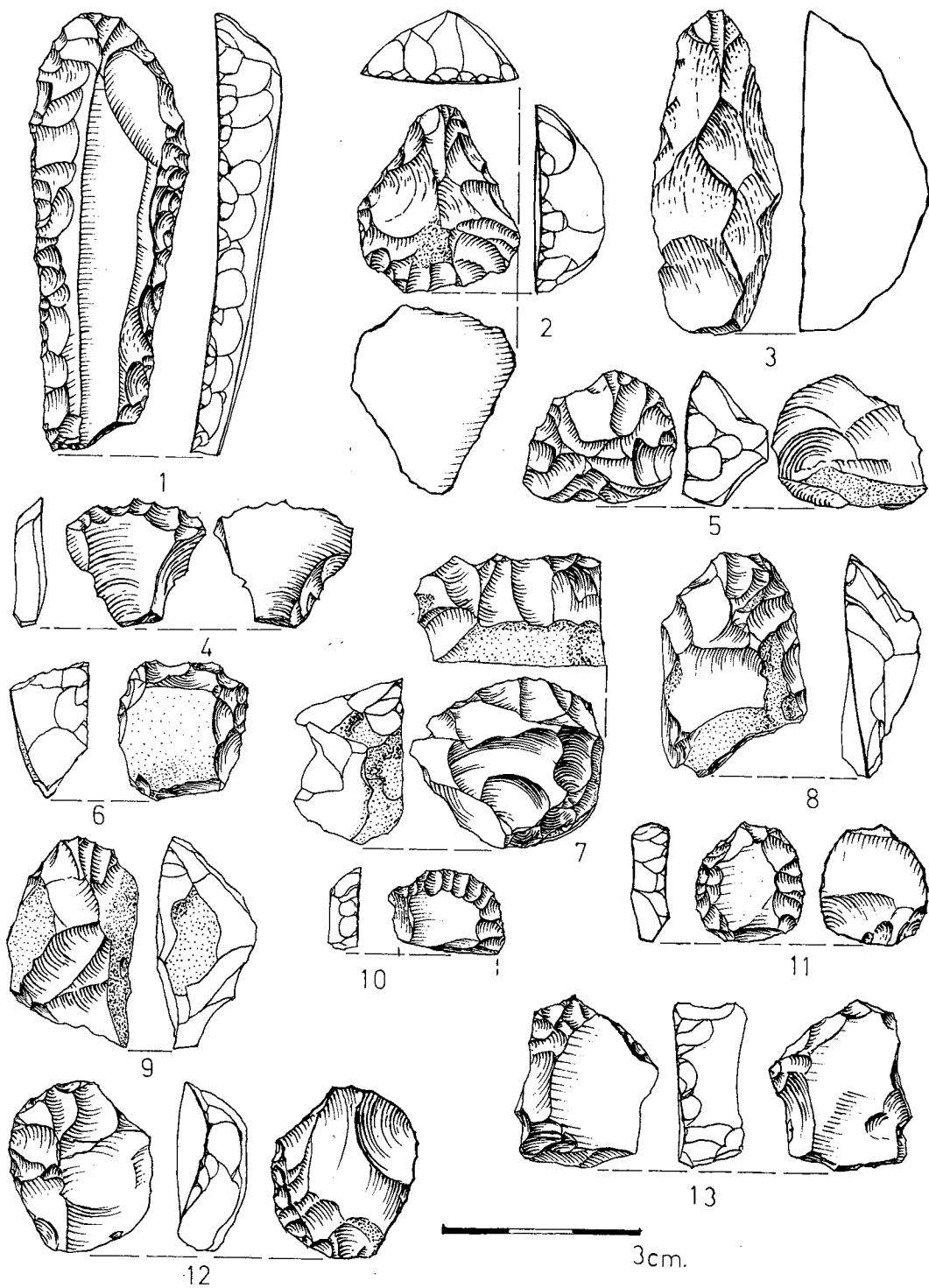
FIGURA 4

1. CCV-773. Raspador frontal doble. — 2. CCV-769. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 3. CCV-777. Raspador frontal carenat. — 4. CCV-786. Raspador frontal carenat. — 5. CCV-770. Raspador frontal carenat. — 6. CCV-776. Raspador frontal amb retoc lateral. — 7. CCV-774. — Raspador frontal. — 8. CCV-771. Raspador ogival carenat. — 9. CCV-781. Raspador frontal complementat amb burí sobre pla natural. — 10. CCV-779. Làmina de doble dors. — 11. CCV-891. Raspador frontal carenat. — 12. CCV-895. Rascadora lateral. — 13. CCV-901. Rascadora lateral carenada. — 14. CCV-780. Rascadora latero-transversal. — 15. CCV-775. Raspador ogival. — 16. CCV-766. Rascadora lateral.

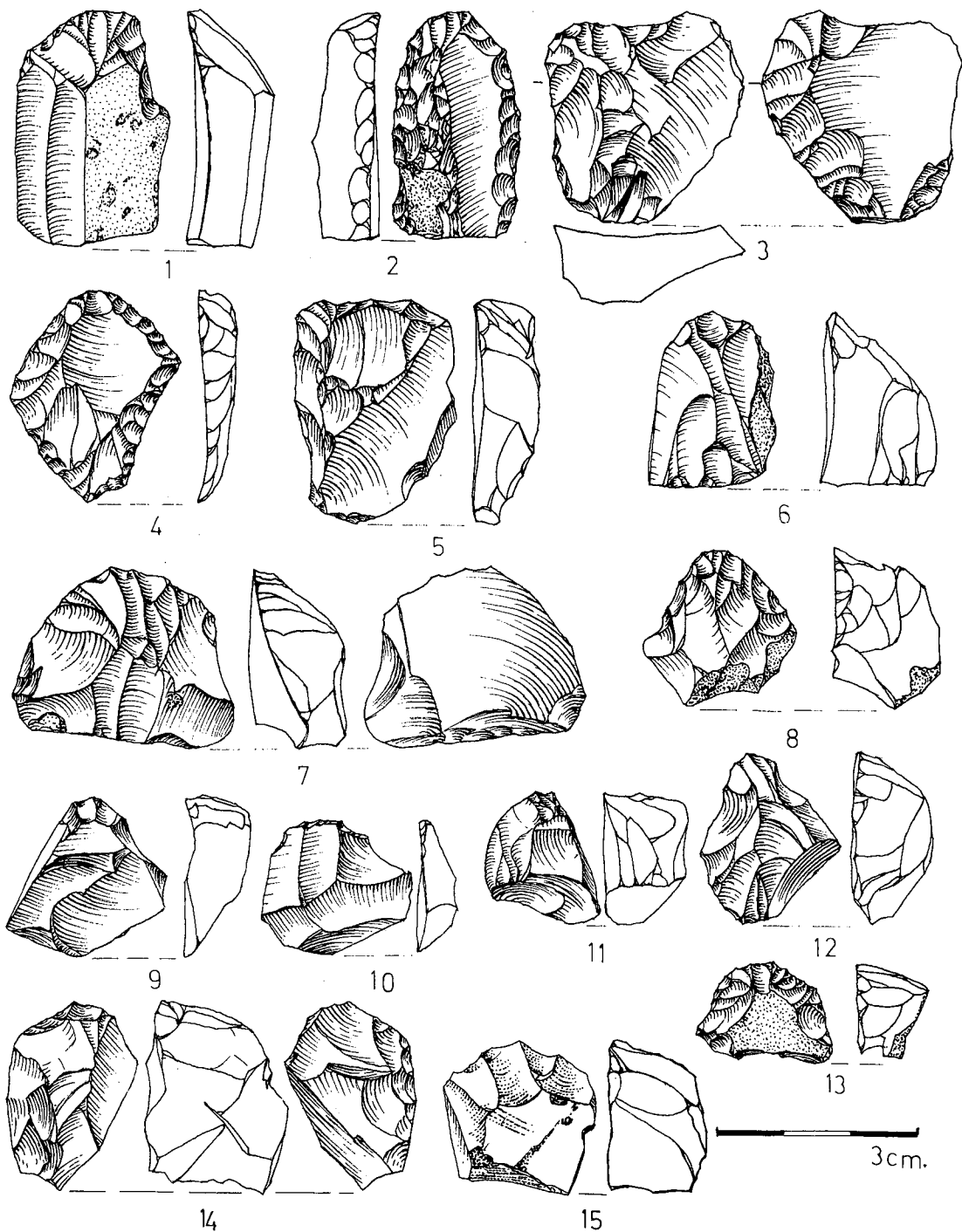
FIGURA 5

1. CCP-135. Rascadora denticulada marginal. — 2. CCP-74. Rascadora denticulada, carenada. — 3. CCP-128. Raspador denticulat carenat. — 4. CR-937. Rascadora denticulada marginal. — 5. CCP-308. Osea. — 6. CCP-461. Punta denticulada. — 8. CCV-1112. Raspador denticulat. — 9. CCV-1272. Rascadora denticulada. — 10. CCV-1333. Osea.

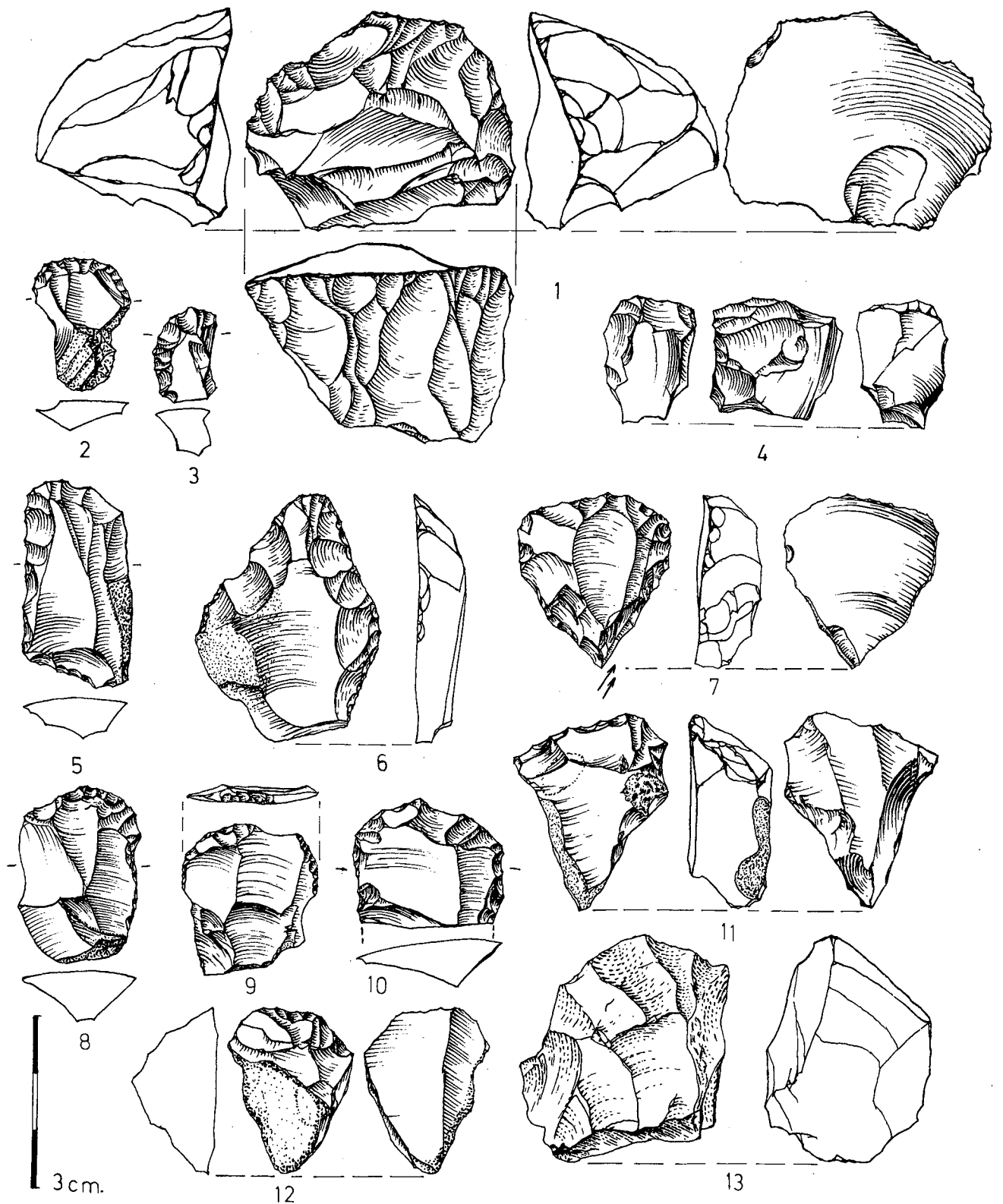
FIGURA 6

1. CCV-985. Raspador frontal amb retoc lateral (raspador sobre làmina aurinyaciana). — 2. CCV-991. Raspador de morro oposat a raspador frontal, carenat. — 3. CCV-997. Raspador de morro, carenat. — 4. CCV-996. Raspador denticulat. — 5. CCV-994. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 6. CCP-147. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 7. CCP-146. Raspador frontal carenat. — 8. CCP-145. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 9. CCP-138. Raspador frontal carenat. — 10. CR-950. Raspador frontal. — 11. CCP-144. Raspador frontal amb retoc lateral. — 12. CCV-1034. Raspador frontal carenat. — 13. CCP-136. Raspador de morro, carenat i doble.

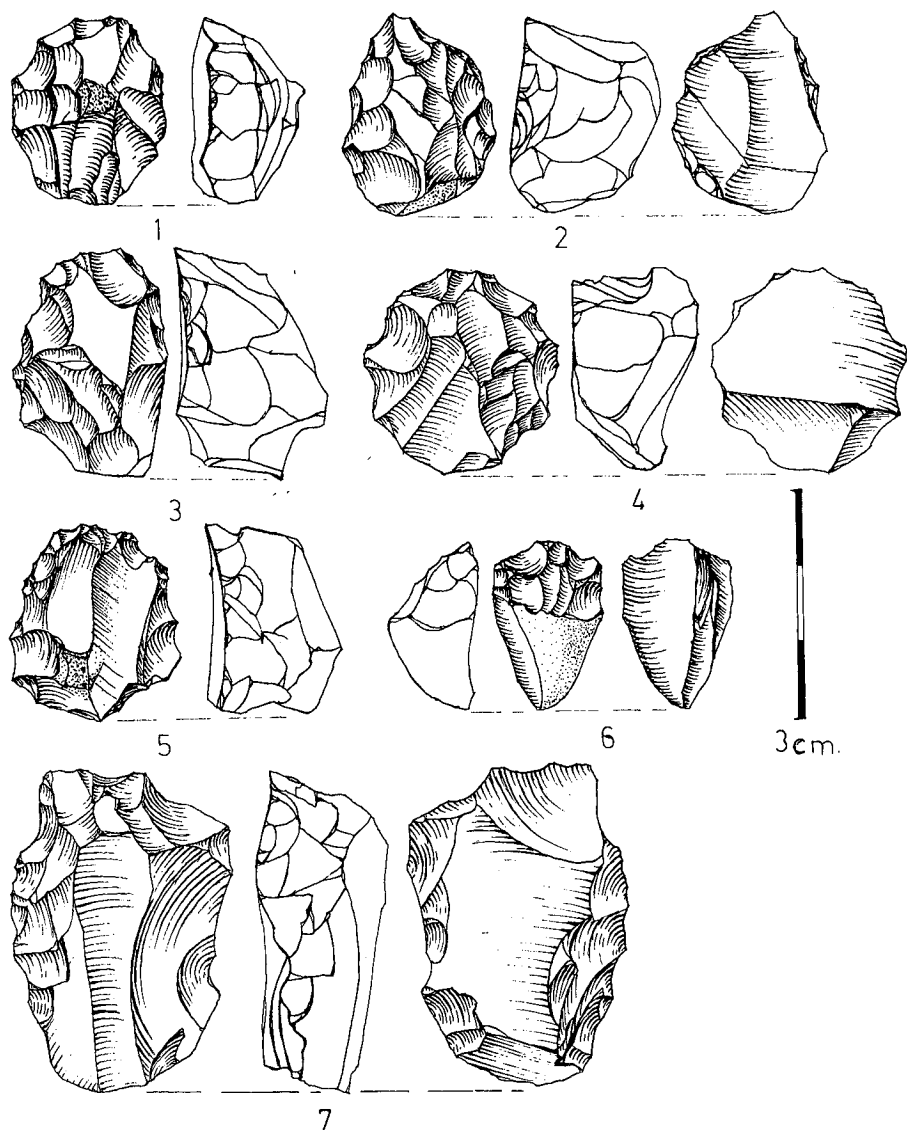
FIGURA 7

1. CCP-459. Raspador frontal. — 2. CCP-470. Raspador frontal amb retoc lateral. — 3. CCV-1101. Raspador de morro desviat. — 4. CCV-1228. Raspador frontal amb retoc lateral. — 5. CCV-1113. Raspador de morro desviat. — 6. CCV-1114. Raspador frontal carenat sobre nuclí. — 7. CCP-468. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 8. CCP-474. Raspador de morro, carenat. — 9. CCP-479. Raspador de morro. — 10. CCV-1104. Raspador frontal. — 11. CCP-485. Raspador frontal carenat sobre nuclí. — 12. CCP-458. Raspador de morro oposat a raspador frontal, carenats. — 13. CCP-482. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 14. CCV-1168. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 15. CCP-777. Raspador frontal carenat.

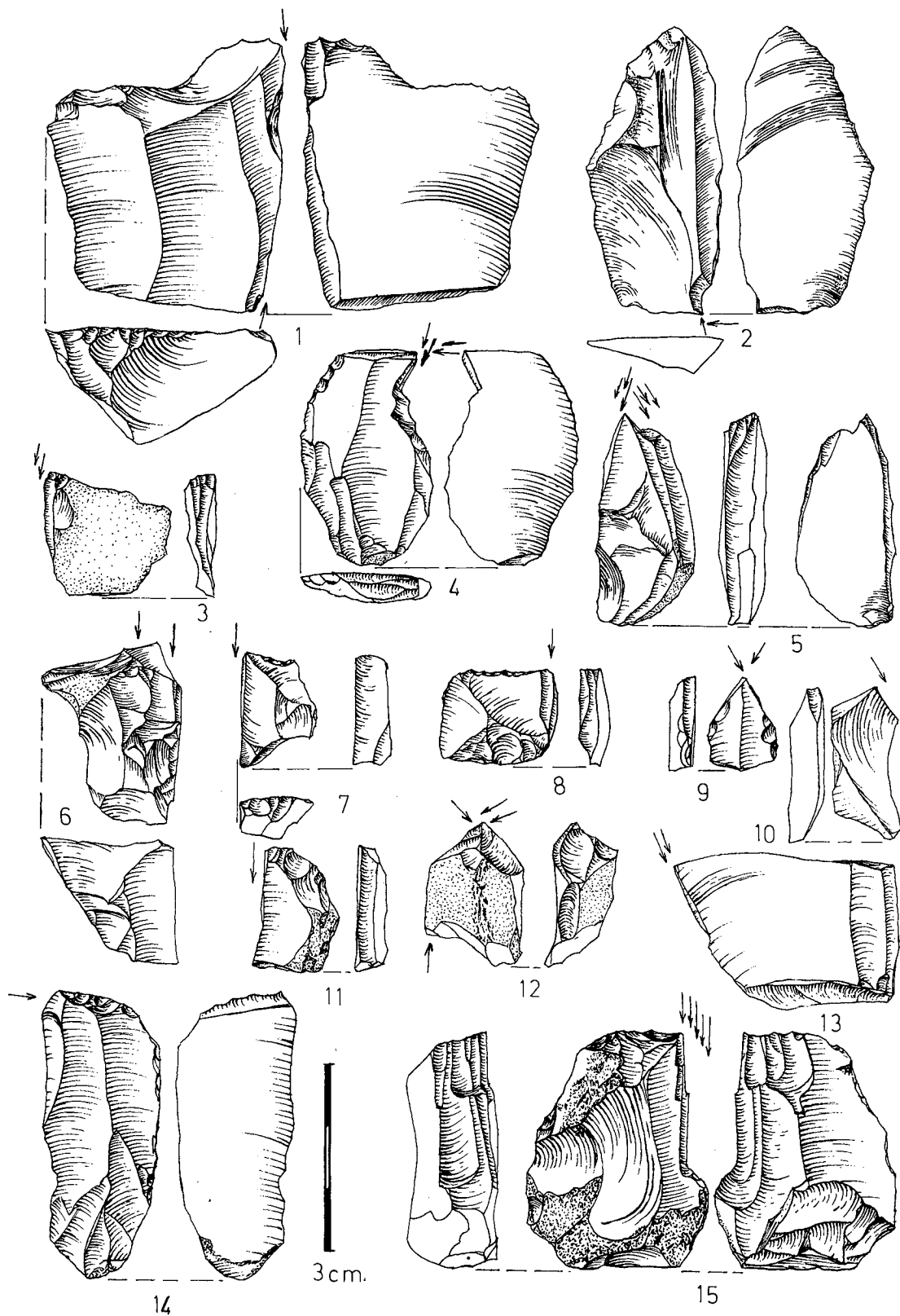
FIGURA 8

1. CCV-1174. Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 2. CCV-1263. Raspador frontal. — 3. CCP-779. — Raspador frontal amb retoc lateral, carenat. — 4. CCV-1254. Nucli o raspador carenat. — 5. CCV-1250. Raspador frontal oposat a truncadura obliqua. — 6. CCV-1132. Raspador de morro. — 7. CCP-790. Raspador frontal amb retoc lateral oposat a burí de cops laterals sobre retoc lateral. — 8. CCV-1271. Raspador frontal. — 9. CCP-826. Raspador frontal oposat a truncadura normal. — 10. CCP-794. Raspador frontal amb retoc lateral. — 11. CCP-808. Raspador frontal carenat. — 12. CCV-1276. Raspador frontal carenat. — 13. CCP-846. Raspador frontal carenat.

FIGURA 9

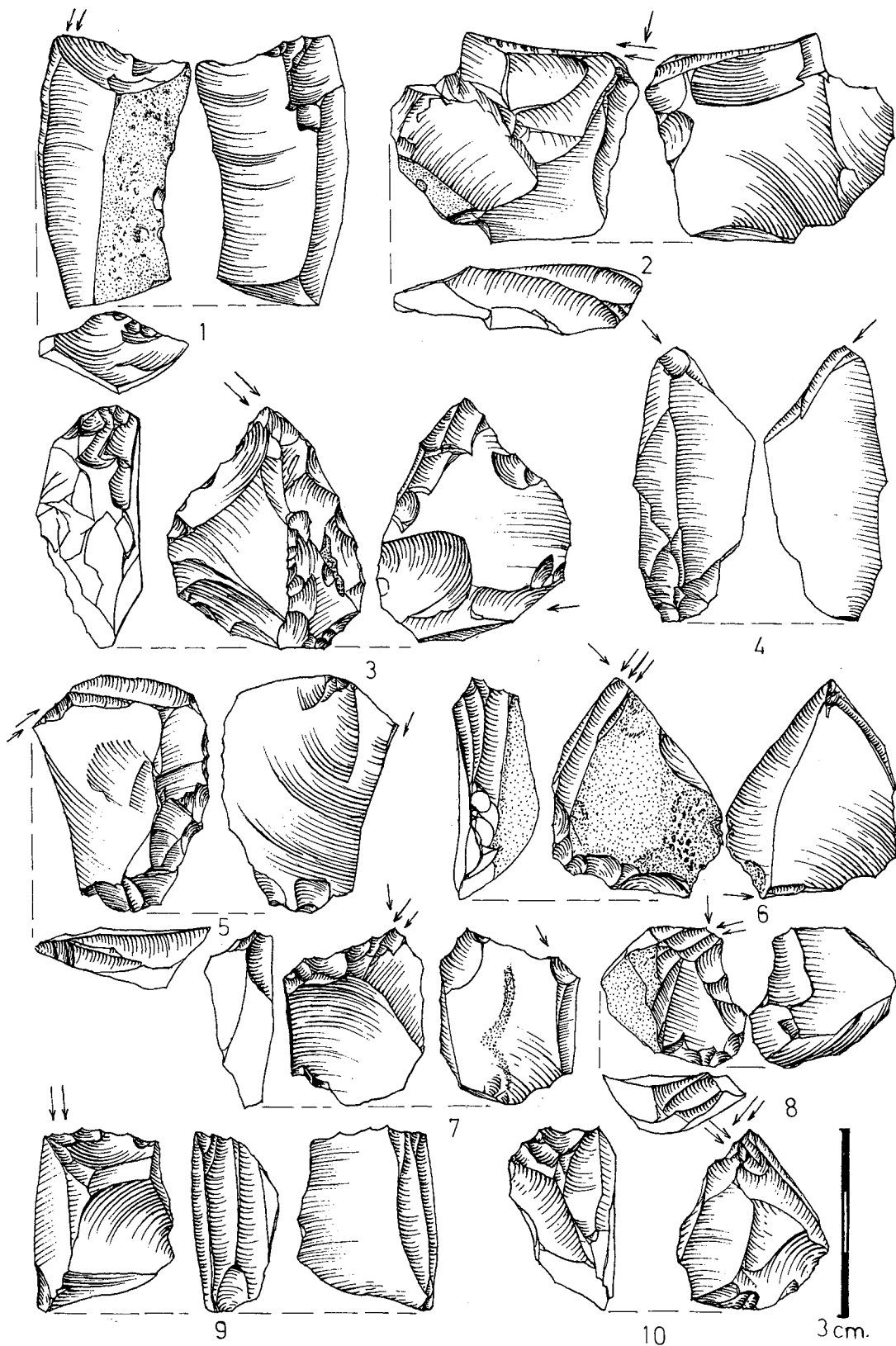
1. CCP-297. Raspador denticulat, carenat. — 2. CCP-466. Raspador de morro, carenat. — 3. CCV-1109. Raspador denticulat, carenat. — 4. CCV-1110. Raspador denticulat, circular i carenat. — 5. CCV-1103. Raspador denticulat, carenat. — 6. CCP-464. Raspador denticulat, carenat. — 7. CCV-1169. Raspador denticulat, carenat.

FIGURA 10

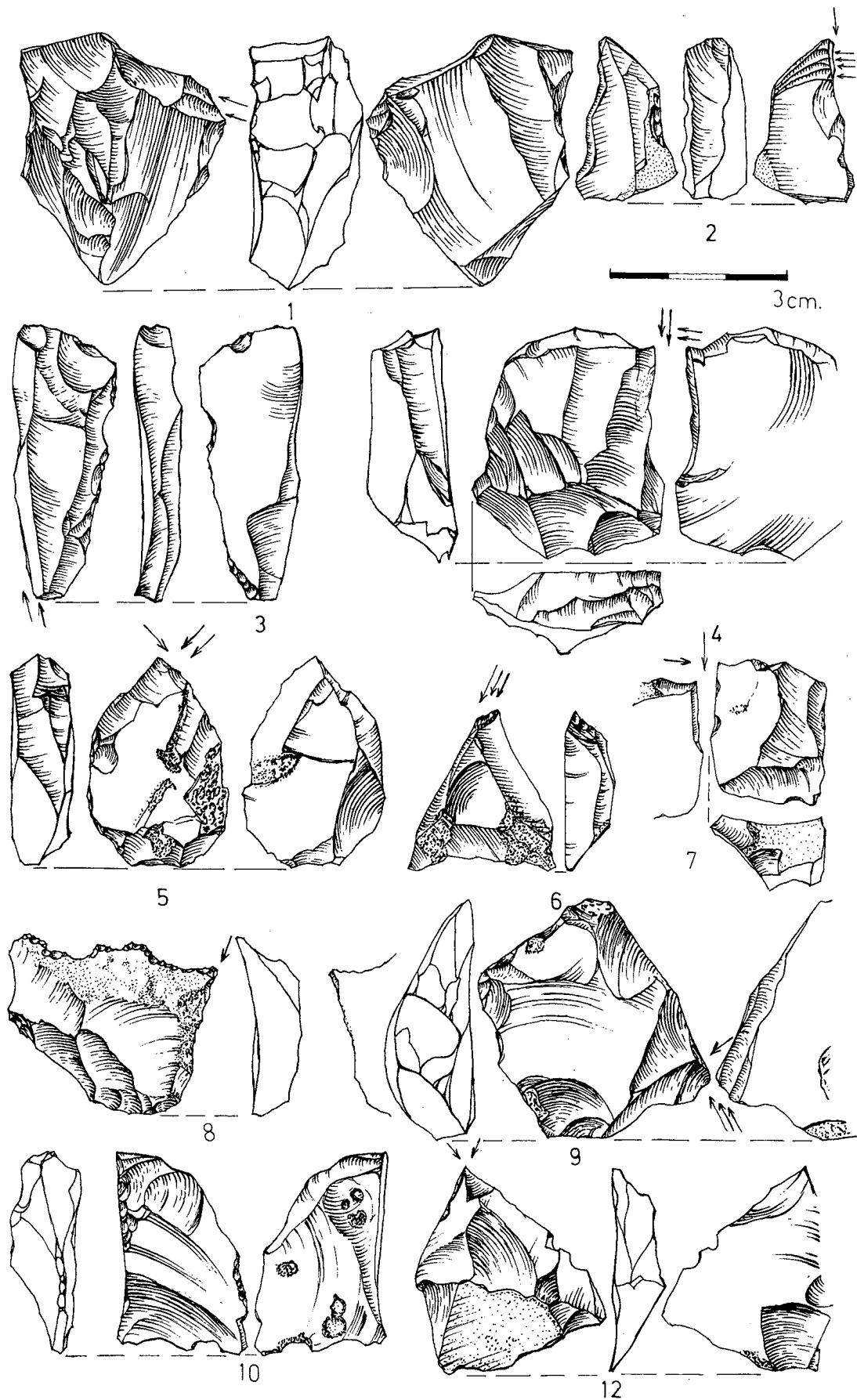
1. CR-938. Burí de cops laterals sobre retoc transversal. — 2. CCP-133. Burí sobre pla natural. — 3. CCP-140. Burí sobre pla natural. — 4. CCP-132. Burí de cops latero-transversals. — 5. CCP-130. Burí de cops laterals. — 6. CR-934. Raspador de morro complementat amb burí sobre pla natural. — 7. CCP-134. Burí de cops laterals sobre retoc transversal. — 8. CCV-1036. Burí de cops laterals sobre retoc transversal. — 9. CCP-294. Burí de cops laterals. — 10. CCP-322. Burí sobre pla natural. — 11. CCP-473. Burí de cop lateral sobre retoc transversal. — 12. CCP-493. Burí de cops laterals oposat a burí sobre pla natural. — 13. CCP-469. Burí sobre pla natural. — 14. CCP-473. Burí pla, de cop transversal, complementari de retoc transversal. — 15. CCP-471. Raspador carenat i burí nucleiforme.

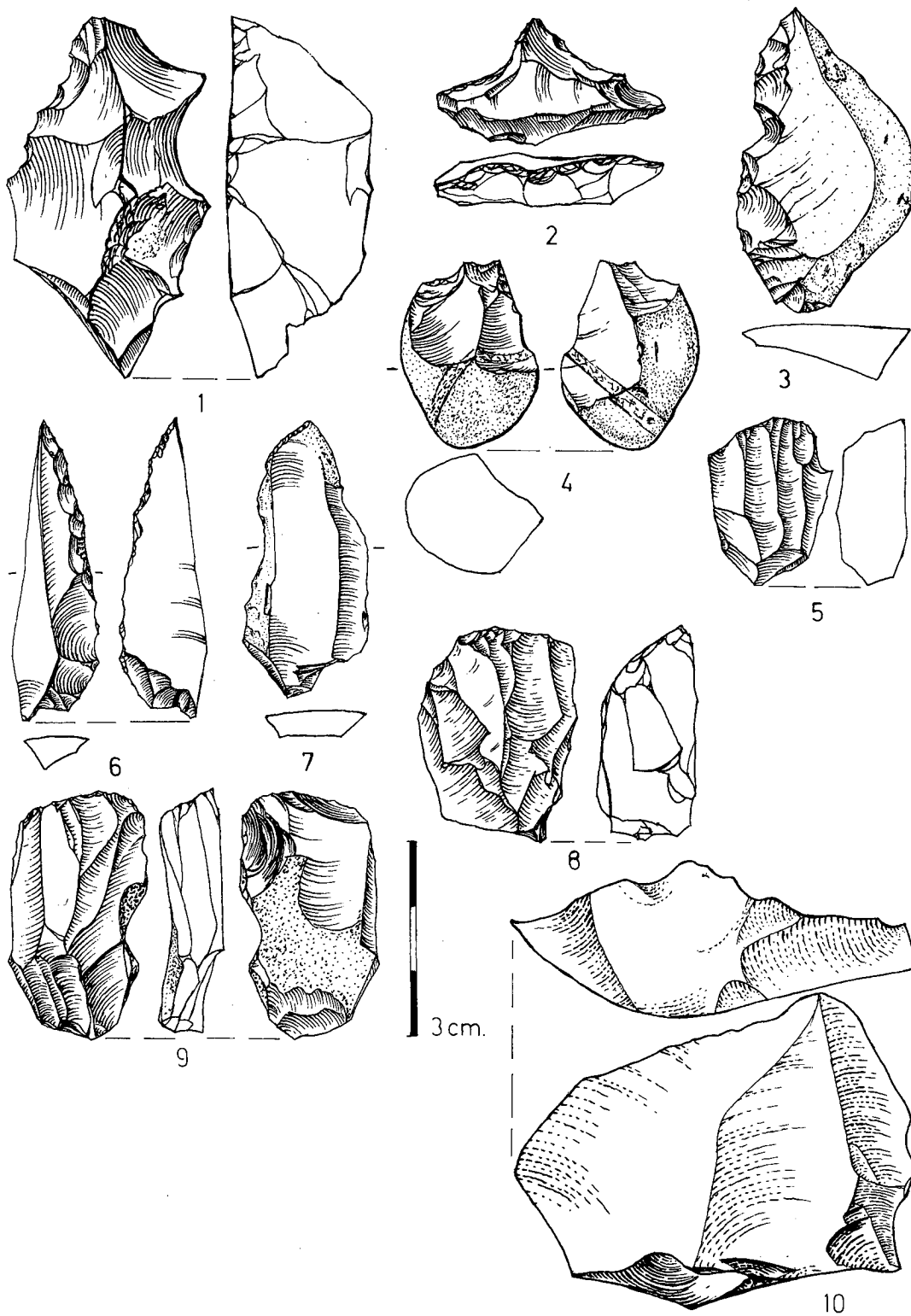
FIGURA 11

1. CCP-476. Burí de cops laterals sobre retoc transversal. — 2. CCP-455. Burí de cops latero-transversals. — 3. CCV-1115. Burí de cops laterals sobre retoc lateral. — 4. CCP-490. Burí sobre pla natural. — 5. CCV-1123. Burí de cops latero-transversals. — 6. CCP-462. Burí de cops laterals oposat a raspador desviat. — 7. CCP-472. Burí de cops laterals sobre retoc transversal oposat a burí de cops latero-transversals. — 8. CCV-1117. Burí de cops latero-transversals. — 9. CCP-465. Burí de cops laterals sobre retoc transversal. — 10. CCV-1099. Burí nucleiforme de cops laterals.

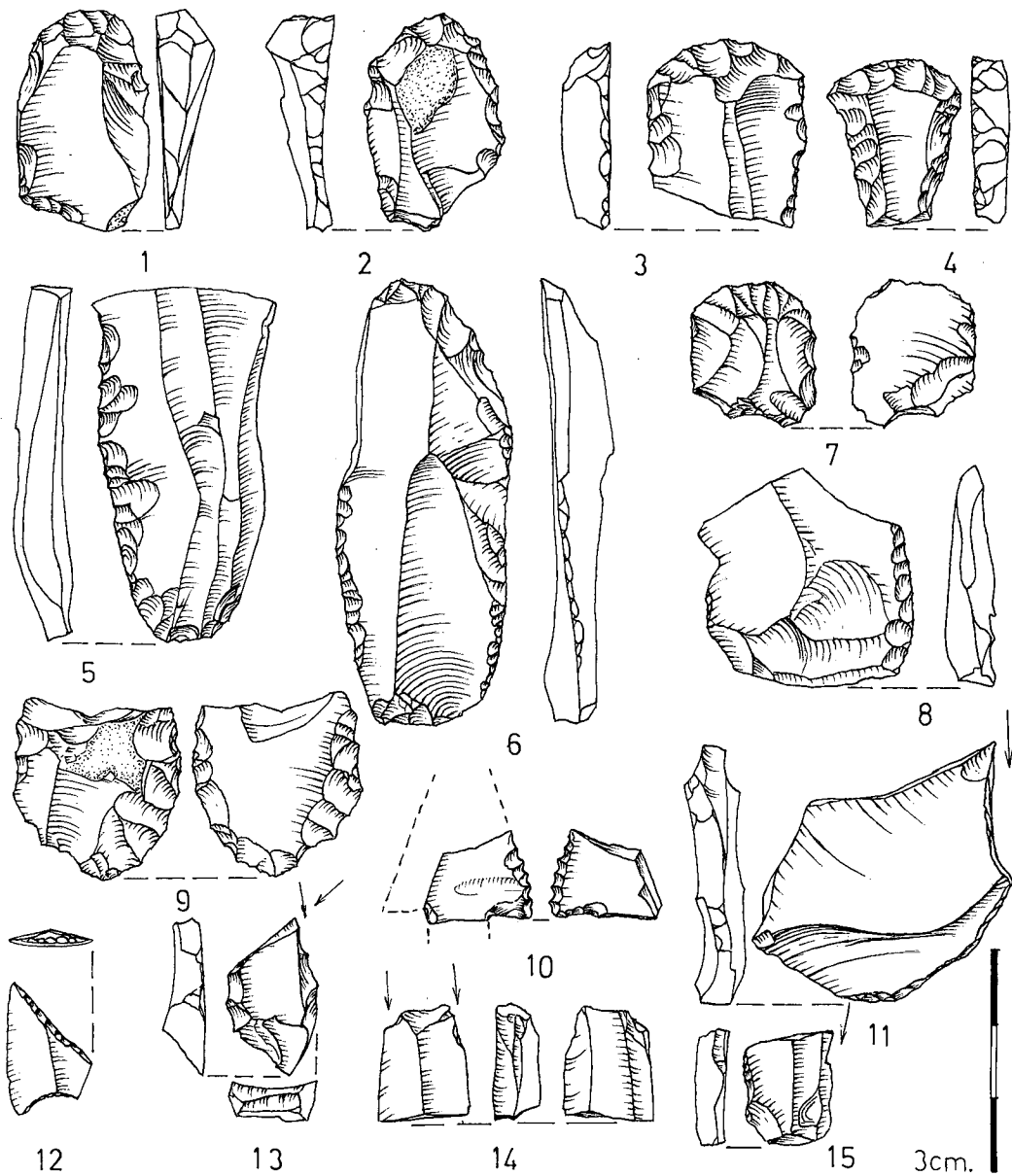
FIGURA 12

1. CCP-522. Burí de cops transversals sobre retoc lateral. — 2. CCP-520. Burí de cops latero-transversals amb retoc de parada. — 3. CR-951. Burí de cop lateral sobre retoc transversal. — 4. CCV-1260. Burí de cops latero-transversals. — 5. CCV-1268. Burí de cops latero-transversals. — 6. CCP-772. Burí sobre pla natural. — 7. CCP-792. Burí de cops latero-transversals. — 8. CCV-1133. Burí de cop lateral sobre retoc transversal. — 9. CCV-1281. Burí nucleiforme de cops latero-transversals. — 10. CCP-805. Raspador de morro, carenat o burí de cops latero-transversals amb retoc de parada. — 11. CCV-1270. Burí sobre pla natural.

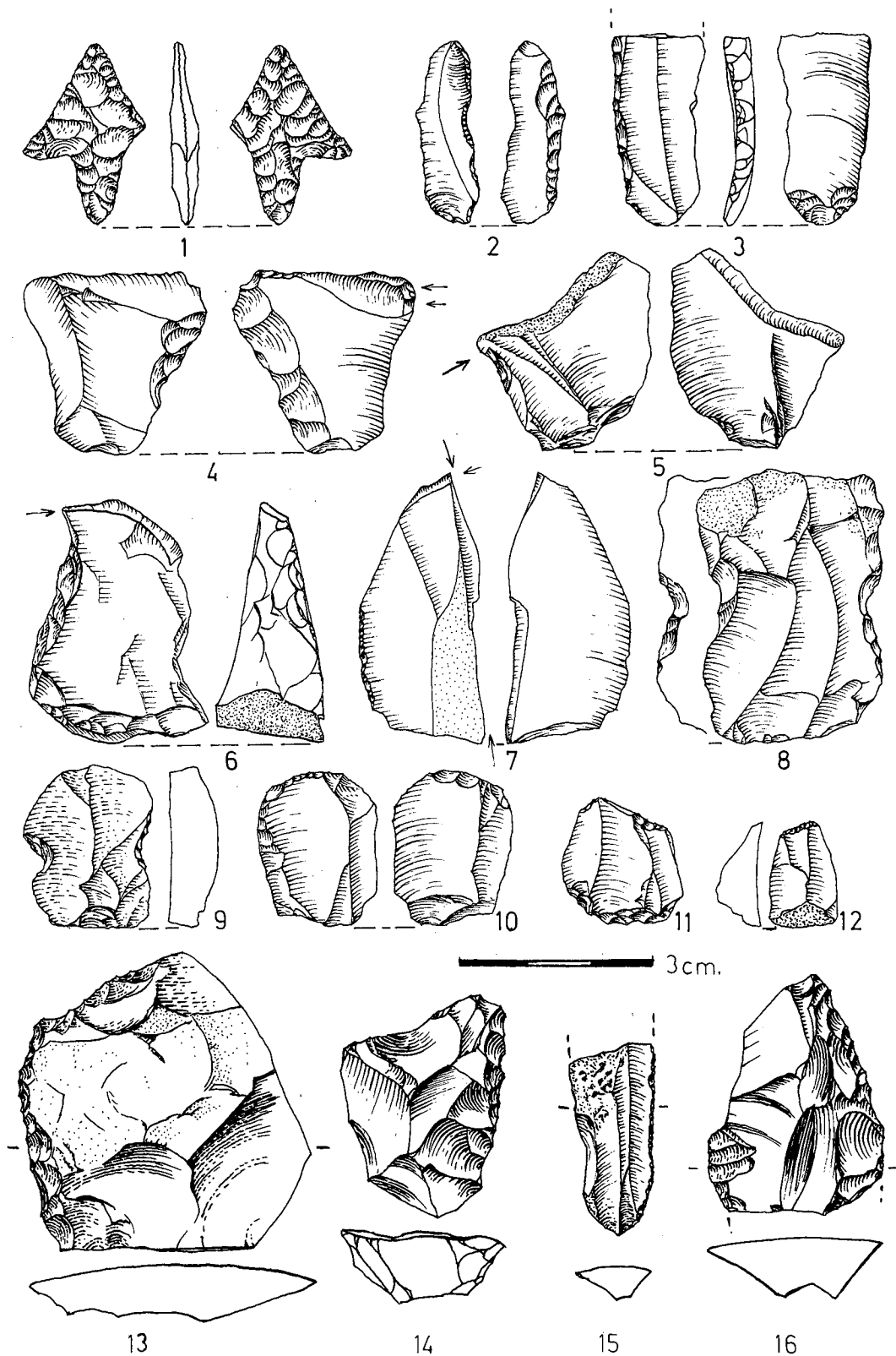
FIGURA 13

1. CCP-756. Rascadora denticulada, carenada. — 2. CCP-764. Espina. — 3. CCV-1257. Rascadora denticulada. — 4. CCP-769. Petit nucli o chopping-tool. — 5. CCV-1256. Nucli cònic, amb extraccions per un sol costat. — 6. CCP-758. Rascadora lateral. — 7. CCV-1189. Truncadura obliqua. — 8. CCV-1134. Nucli cònic, amb extraccions per un sol costat. — 9. CCP-791. Nucli amb dos plans de percussió i extraccions per un sol costat. — 10. CCV-1335. Gran esclat de quarsita amb el taló facetat.

FIGURA 14

1. CCN-5. Raspador frontal. — 2. CCN-9. Raspador frontal amb retoc lateral. — 3. CCN-13. Raspador frontal amb retoc lateral. — 4. CCN-3. Raspador frontal amb retoc lateral. — 5. CCN-2. Rascadora lateral. — 6. CCN-1. Rascadora bilateral. — 7. CCN-4. Raspador frontal amb retoc lateral. — 8. CCN-8. Rascadora lateral. — 9. CCN-7. Peça foliàcea bifacial. — 10. CCN-16. Rascadora denticulada, probable fragment de punta de fletxa. — 11. CCN-18. Buri sobre pla natural. — 12. CCN-13. Trapezi. 13. CCN-17. Buri de cops latero-transversals amb retoc de parada. — 14. CCN-15. Buri doble, de cops laterals sobre retoc transversal. — 15. CCN-14. Buri sobre trencat.

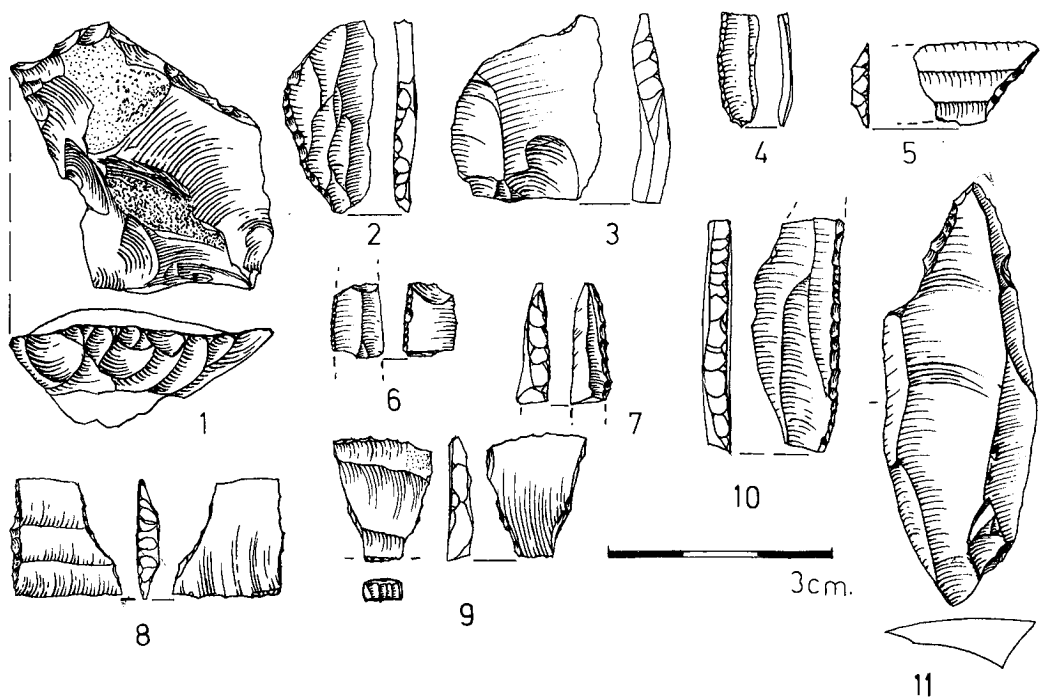
FIGURA 15

1. CCV-763. Punta de fletxa amb retoc pla, invasor i bifacial, i peduncle i aletes. — 2. CCV-903. Lamineta de dors marginal oposat a retoc pla. — 3. CCV-764. Fragment de làmina de dors. — 4. CCV-869. Buri sobre pla natural. — 5. CCV-675. Buri de cop transversal sobre retoc lateral. — 6. CCV-784. Buri de cops transversals sobre retoc lateral, amb retoc de parada. — 7. CCV-897. Buri de cops latero-transversals oposat a buri sobre pla natural. — 8. CCV-782. Osques oposades sobre esclat. — 9. CCV-440. Osques oposades sobre esclat. — 10. CCV-778. Peça escatada. — 11. CCV-762. Truncadura obliqua. — 12. CCV-734. Petit raspador frontal carenat. — 13. CCV-1274. Rascadora latero-transversal. — 14. CCV-1273. Rascadora lateral carenada. — 15. CCV-1282. Rascadora marginal. — 16. CCP-789. Rascadora lateral.

SOLER I MASFERRER, Narcís (1981): *Les primeres indústries del Paleolític Superior al Nord de Catalunya: L'Aurinyacià del Reclau-Viver*, Estudi General, n.º 1, vol. I, Col·legi Universitari de Girona, pàgs. 13-30, amb 6 figs.

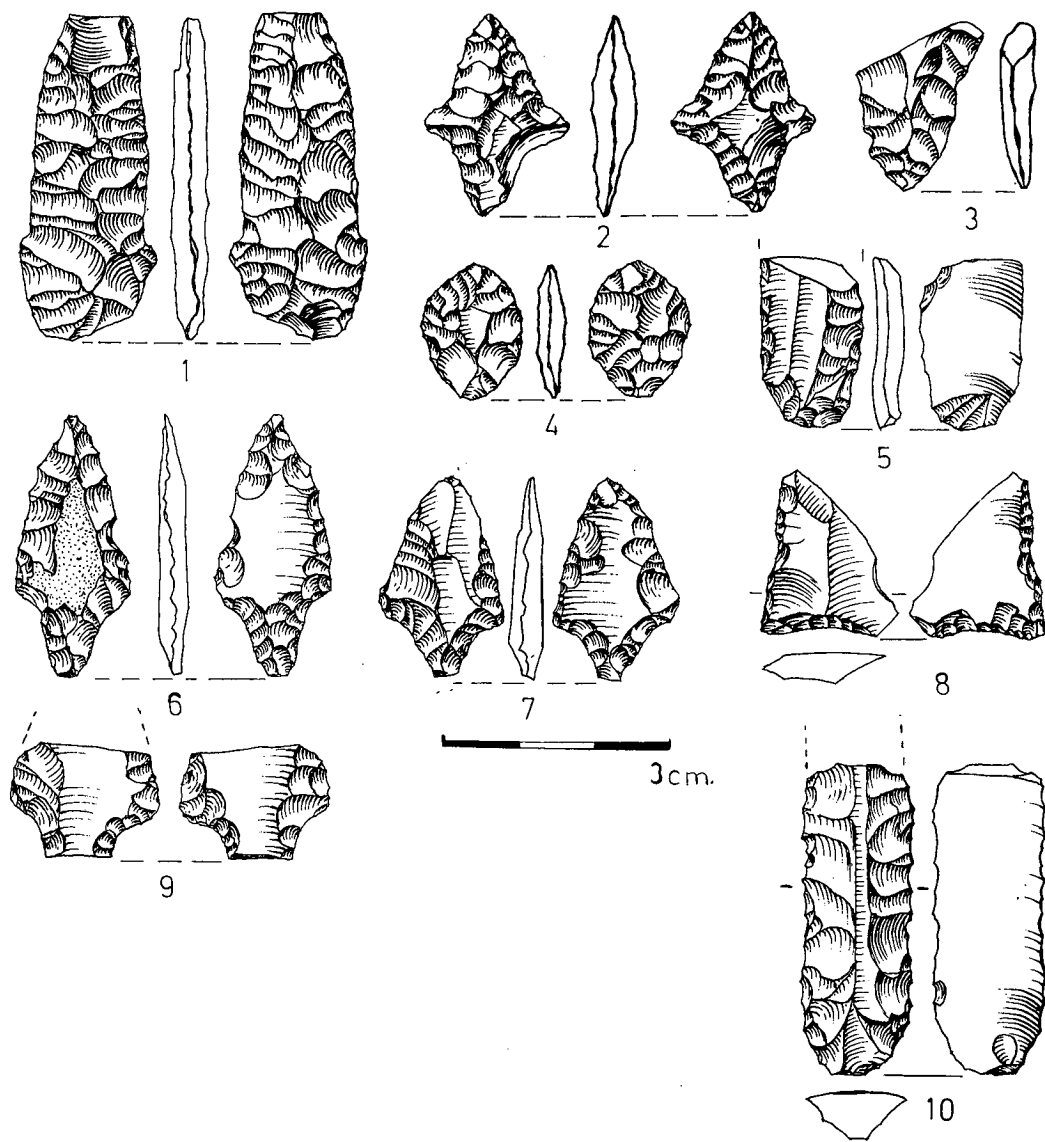
SOLER, Narcís, i FA, Esteve (1976): *Jaciments prehistòrics a les rodalies de Llagostera*, Revista de Girona, n.º 74, pàgs. 21-19, amb 12 figs.

SONNEVILLE-BORDES, Denise de (1959): *Problèmes Généraux du Paléolithique Supérieur dans le Sud-Ouest de la France*, L'Anthropologie, t. 62, Paris, 1958, pàgines 413-451, i t. 63, 1959, pàgs. 1-36, amb 36 figs. i 1 quadre.

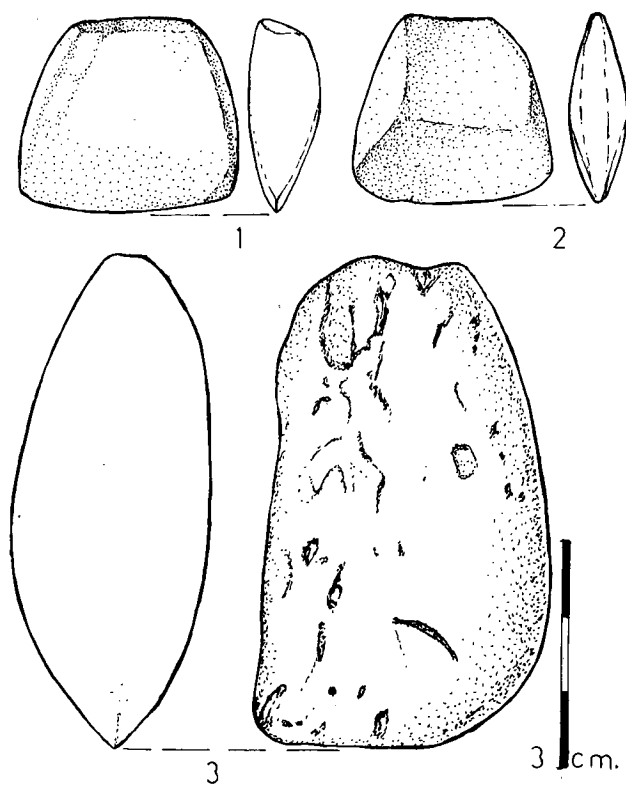
FIGURA 16

1. CCP-129. Raspador denticulat i carenat. — 2. CCP-148. Lamineta de dors. — 3. CCP-137. Abrupte profund. — 4. CCP-131. Lamineta de dors marginal. — 5. CCP-293. Truncadura obliqua. Probable fragment de trapezi. — 6. CCP-523. Lamineta de doble dors marginal. Fragment de lamineta Dufour. — 7. CCP-784. Punta de dors. — 8. CCP-786. Bitruncadura trapezoidal oclusa. Trapezi. — 9. CCP-787. Bitruncadura trapezoidal oberta. Trapezi. — 10. CCP-484. Làmina de dors. — 11. CCV-1125. Buri de cop lateral sobre retoc lateral.

FIGURA 17

1. CCV-1038. Punta foliàcea de retoc bilateral i bifacial. 2. CCP-155. Peça foliàcea pedunculada amb retoc bilateral i bifacial. — 3. CCP-50. Punta foliàcea de retoc bilateral. — 4. CCP-156. Ogiva foliàcea amb retoc bilateral i bifacial. — 5. CCP-491. Rascadora foliàcea. — 6. CCP-457. Peça foliàcea pedunculada amb retoc bilateral i bifacial. — 7. CCV-1131. Peça foliàcea pedunculada amb retoc bilateral i bifacial. — 8. CCP-491. Punta de dors truncada triangular. — 9. CCP-452. Fragment de punta foliàcea pedunculada amb retoc bilateral i bifacial. — 10. CCP-788. Fragment de peça foliàcea amb retoc bilateral.

FIGURA 18

1. CCV-1170. Destral polimentada. — 2. CCV-1171. Destral polimentada. — 3. CCP-795. Fragment de destral polimentada